

Zaman: Varlığın Nabzı

4 Eylül 2013

Hadisler

Ebû Hüreyre'nin (ra) anlattığına göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah buyurdu ki, âdemoğlu zamana söver. Hâlbuki zaman(ı var eden) benim! Gece de gündüz de benim elimdedir.'" (B6181 Buhârî, Edeb, 101)

Ebû Bekre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki zaman(a ölçü olan yıl hesabı) Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki (ilk) biçimine dönmüştür. Sene on iki aydır. Bunlardan dördü (savaşılması) haram aylardır. Üçü ardı ardınadır ki bunlar; Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır. (Diğeri ise) Cümâdâ (el-âhir) ile Şâban arasındaki Mudar'ın Receb ayıdır." (B3197 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 2)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "İlim kaybolmadıkça, depremler çoğalmadıkça, zaman kısalmadıkça, fitneler ortaya çıkmadıkça, herc yani cinayetler artmadıkça ve elinizde mal çoğalıp taşmadıkça kıyamet kopmaz." (B1036 Buhârî, İstiskâ, 27)

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Allah Resûlü (sav) cuma gününden bahsetti ve şöyle buyurdu: "Onda öyle bir an vardır ki şayet bir Müslüman kul namaz kılarken o âna rastlar da Allah'tan bir şey isterse, (Allah) ona dilediğini mutlaka verir." (M1969 Müslim, Cum'a, 13)

İbn Abbâs'ın (ra) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "İki nimet vardır ki insanların çoğu (onları değerlendirme hususunda) aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman." (B6412 Buhârî, Rikâk, 1)

Açıklama

İnsanoğlunun birtakım sıkıntılarla karşılaştığında bunu zamana bağlaması kadim bir yanıştır. Bu yanlış, günlük hayatımızda sıklıkla tekrarlanan bir durumdur. Karşılaşılan sıkıntıların sebeplerinin bir tarafa bırakılıp "ne kötü bir çağ", "ne günlere kaldık" denilerek en kestirme yolun seçilmesi ve problemin kaynağı olarak izafi bir olgu olan zamanın kabul edilmesi büyük bir yanılgıdır. "Feleğe küsmek", "feleğin sillesini yemek" gibi kimi deyimlerde ifadesini bulduğu üzere dünyaya ve zamana işlevi dışında anlam yükleyerek, hayata karşı karamsarlığa kapıldığımız anlar çoktur. Hâlbuki iyi günlerin geleceğini ifade etmek üzere "Kara gün kararıp kalmaz." diyen de biziz. Anlaşılan o ki, insanın mayasında var olan peşin hükümlü ve aceleci olma niteliği¹ zaman algısında da kendini göstermekte, modern çağların bir hastalığı olan zamanı kutsama eğilimi ise, aslında tarihin derinliklerine doğru yol bulan bir câhiliye düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Câhiliye karanlığında yaşayanlar “Zamanın bir başlangıcı var mı? Bir sonu var mı?” pek aldırış etmezlerdi. Onlara göre zaman, sadece yaşadıkları hayattı ve bu hayat onları bir yok oluşa sürüklüyordu. Onlar zamanın izafî olabileceği fikrini akıllarına getirmek şöyle dursun, zaman değirmeninde öğütülen hayatlarının toprağa karışıp son bulduğuna inanmışlardı. “Onlardan önceki bir zamanın var olabileceği” fikri de câhiliye insanları için anlamsızdı. Sanki insanoğlu hep burada yaşamıştı. Oysaki şimdi Kur’an onlara “İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.”² diyordu. Câhiliye karanlığı içinde onlar buna anlam veremiyorlardı. “Uzun bir zaman nasıl geçmiş olabilirdi?” Kaldı ki, Kur’an bununla da yetinmiyor, öldükten sonra yaşanacak bir hayat fikrini onlara aşlamak istiyordu. Dağılıp ufalanmış kemik parçalarına dönüştükten sonra diriltilecek olmak, her şeyi maddî değer yargılarına bağlamış bir toplum için kolay kabul edilebilecek bir düşünce değildi.

Câhiliye insanların zaten soyut olanla/gayba imanla işi yoktu. Maddî olanı hayatlarının merkezine yerleştirip yüceltiyorlar veya isteklerinin girdabına kapılıp farkında olmadan nefislerinin arzularını ilâhlaştırıyorlardı. Çünkü akıllarını kullanmak istemiyorlardı. Kur’an onlara “...Yeryüzünü ölü, kupkuru görürsün. Biz onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabırır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir. Bu böyle. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. Şüphesiz O, ölüleri diriltir ve O, her şeye hakkıyla kadirdir.”³ diyerek öldükten sonra diriltilmelerinin Allah için zor olmadığını söylüyordu. Kur’an, ölümden sonraki hayatı ölü yeryüzü teşbihi ile anlatarak, ikinci bir hayatın olabileceğini elle tutulur, gözle görülür bir resim hâlinde onların tahayyüllerine sunuyordu. Zihinlerindeki çizgisel şekilde ilerleyen ve onları yok oluşa mahkûm eden zaman düşüncesi, ölü yeryüzünün yağmurla dirilmesi şeklindeki bir benzetme ile döngüsel bir zaman düşüncesine çevriliyor, bu döngü, “Dönüşünüz ancak Rabbinizedir.”⁴ âyetiyle büsbütün derinlik kazanıyordu.

Gerçekten de yağmur ölü toprağı diriltiyordu. Onlar “Ölümden sonra yeni bir hayat fikri, zamanın her şeyi eskitip yıpratması karşısında ne kadar tutarlı olabilir?” diye zihinlerinden geçirmiş olmalı. Câhiliye Arapları zamanı, gündelik hayatta çektikleri sıkıntıların, karşılaştıkları her türlü zarar ve ziyanın ve nihayetinde ölümün nedeni olarak görüyorlardı. Hayat düzenlerini bozan, kendilerini yıpratıp öldüren şeyin zaman olduğuna inanıyor, zamanın kendilerini yok etmesinden korkuyorlardı.⁵ Kur’an onların bu hâlini şöyle resmetmektedir: “Dediler ki: Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdan ibarettir. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder...”⁶

Kur’an’ın davetine uymaya ayak direyen câhiliye toplumu, zamanı kötülüklerin kaynağı olarak kabul ettiği için sıkıntılar karşısında ona sövüyor, lânet okuyordu. Zaman onlar için adı konulmamış bir ilâh, yazgılarına hükmeden bir tanrı, onları hayattan koparan gizli bir güçtü. Zaman mefhumu ilâh, kader, âhiret gibi dinin temel inanç konularına karşı geliştirilmiş bir amentünün en temel kodlarındandı. Allah Resûlü, bu inancı reddediyor, zaman mefhumunun Allah tarafından tayin edilmiş, edilgen bir olgu olduğunu anlatıyordu. Üstelik anlatımını Allah’a isnat ederek bu sözünün kesin bir yargı olduğunu ifade ediyordu: “Allah buyurdu ki, ‘Âdemoğlu

zamana söver. Hâlbuki zaman(ı var eden) benim! Gece de gündüz de benim elimdedir.”⁷ Bu söz kesin bir şekilde zaman denilen şeyin aslında zannettikleri gibi bir güç ve kudrete sahip olmadığını onlara hatırlatmaktadır. Âyet ve hadislerle göre zamana isnat edilen filler esasen Allah’ın dilemesiyle olan şeylerdir. Yani gerçek fail, Allah’tır.

Câhiliye toplumunun fertleri, zamanın hayat hakkında belirleyici olduğu inancına o kadar sarılmışlardı ki, Hz. Peygamber’in onlara bahsettiği “ölümden sonraki hayat” düşüncesini, “zamanın önünde hiçbir şeyin duramayacağı” düşüncesiyle çürütmeye çalışmışlardı. Kur’an onların bu tavrını “O bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine (raybe’l-menûn) uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?”⁸ şeklinde bir soruyla ifşa etmektedir. Câhiliye Araplarının bazen “dehir”, bazen “raybe’l-menûn” gibi adlarla sanki mücessem bir varlık olarak algılayıp, tıpkı putları gibi ilâhlaştırdıkları zaman fikrine karşılık Kur’an, bir süreye kadar faydalanma (metâ’ ilâ hîn), belirlenmiş bir vakit (ecel-i müsemmâ), mühlet ve müddet verme (imhâl ve müddet) gibi kelimelerle farklı bir zaman kavramı oluşturmaktadır. Böylece zaman, gerçekte izafî, belirlenmiş ve Allah’ın koyduğu diğer kâinat yasalarıyla beraber bir bütünlük içinde anlam ifade eden bir kavrama indirgenmektedir.

Zaman olgusu, aslında her devrin anlaşılması zor konularından biri olarak çeşitli boyutlarıyla tartışılmalıdır. İslâm geldikten sonra bir bedevînin Allah Resûlü’nün yanına varıp “İslâm’ın bir sonu var mı?”⁹ diye sorduğu soruda bile, üstü örtülü biçimde zamanın son bulup bulmayacağına dair bir istifham sezilebilir. İslâm, zaman kavramını gündelik hayatın bir parçası yaparak, dünya hayatında geçirilen zamanın geçiciliğini ısrarla dile getirmiştir. Kur’an’da Asr sûresinde asra ve zamana yemin edilerek, insanın zaman karşısında hüsranda olduğunun ancak bunun istisnaları bulunduğu söylenmesi, câhiliye Araplarının zamana karşı yok oluş içinde oldukları şeklindeki düşüncelerinin aksine, insanların dünya hayatında süresi belirlenmiş olan zamana karşı hüsrandan kurtulabileceklerine kapı aralamaktadır. Zira bu süre iyi kullanıldığı takdirde, yerini mutlu bir âhiret hayatına bırakabilir. Bu çerçevede aynı sûrede inanç, salih amel, hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye, zamana yenik düşmemek için önerilen bir formül olarak insanlığa sunulmuştur. Bu formül, insanoğlu için dünya hayatında geçirdiği zamanı “tanınmış bir mühlet”¹⁰ olmaktan çıkarıp, “ebedî” kalınacak cennet bahçelerine taşıyacaktır. Şu kadar var ki, dünya hayatını iyi değerlendiremeyen, inançsızlık ve günah batağına saplanan insanlar, iddia ettikleri gibi bir yok oluşla karşılaşmayacaklar, fakat âhirette karşılaşacakları can yakıcı azaba katlanmaktan bir kaçış olarak yok olmayı arzulayacaklardır.¹¹

Zamanın izafiliği yani kesin ve mutlak olmayıp, şartlara göre değişebilir olduğu fikri, âyet ve hadislerde çarpıcı biçimde gözler önüne serilmektedir. Ebû Hüreyre’den rivayet edilen bir hadiste, “Fakirler cennete zenginlerden beş yüz yıl, yani yarım gün önce gireceklerdir.”¹² denilmekte ve dünyaya ait beş yüz yılın, Allah katında yarım gün kadar olduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde, “Bir de senden acele azap istiyorlar. Hâlbuki Allah asla vaadinden caymaz. Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir.”¹³ mealindeki âyet,

Allah katındaki zamanın, insanın ay ve güneş gibi gök cisimleriyle ilişkisi çerçevesinde iyice izaflaşmış bir zaman olduğunu belirtmektedir. Bu âyet, “Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? İsteseydi onu sabit kılardı. Sonra biz güneşi gölgeye delil kıldık. Sonra onu kendimize yavaş yavaş çektik. O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır.”¹⁴ şeklindeki diğer bir Kur’an anlatımıyla bütünlük içinde, dünyadaki zamanın insanlar için dünya hayatında kurgulanmış ideal bir zaman olduğunu anlatmaktadır. Zamanın tam mânâsıyla izaflı olduğunu gösteren âyetlerden biri de “Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.”¹⁵ âyetidir.

Allah Resûlü de, zamanın izaflı olduğunu farklı bağlamlarda dile getirmiştir. Meselâ o, bir hadisinde “Altın ve gümüşü olup da bunların hakkını vermeyen hiç kimse yoktur ki, kıyamet gününde bu altın ve gümüş, ateşten levhalar hâline dönüştürülüp, cehennem ateşinde kızdırılmak suretiyle kişinin yanakları, alnı ve sırtı dağlanmasın... Bu levhalar soğudukça süresi elli bin seneye tekabül eden bir gün boyunca bu azap tekrarlanır. Nihayet kullar arasında hüküm verilir ve kişiye yolunun cennete mi, yoksa cehenneme mi çıktığı gösterilir.”¹⁶ demektedir. Günlük hayatın koşturmacası içinde biz de zamanın izaflılığına şahit olmaz mıyız? Bazen dakikalar geçmek bilmezken, zaman uzayıp giderken, bazen de günlerin haftaların ne kadar hızlı aktığına bakar şaşırırız. O hâlde zaman, varlığını kendinden alan bir güç değil, Yüce Yaratıcı’nın kudreti ile şekillenen ve şartlara göre farklılaşabilen bir olgudur.

Ebû Bekre’den rivayet edilen bir hadisinde Hz. Peygamber, tüm izaflılığına rağmen, zaman kurgusunun Allah tarafından oluşturulmuş olduğunu anlatmaktadır: “Muhakkak ki zaman(a ölçü olan yıl hesabı) Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki (ilk) biçimine dönmüştür. Sene on iki aydır. Bunlardan dördü (savaşılması) haram aylardır. Üçü ardı ardınadır ki bunlar; Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır. (Diğeri ise) Cümâdâ (el-âhir) ile Şâban arasındaki Mudar’ın Receb ayıdır.”¹⁷ Burada “Recep ayının Mudar kabilesine ait bir ay olduğu” ifadesinin ne anlama geldiğini açıklamak yerinde olacaktır. Kıymetli hadis şarihimiz Nevevî, hadiste bu hususun özellikle belirtilmesi ile ilgili olarak Mudar ve Rebia kabileleri arasında Recep ayının hangi zamana denk düştüğü konusunda bir ihtilâf olduğundan bahsetmektedir. Günümüz deyimiyle iki kabile arasında bir takvim farkının bulunduğu anlaşılmaktadır. Muharrem ayı ile başlayıp Zilhicce ile sona eren on iki aylık takvimde Mudar kabilesi Recep ayını, Cümâde’lâhir ile Şâban arasındaki yedinci ay olarak kabul etmekte ve dolayısıyla hâlihazırda hicrî takvimde kabul gören şekilde değerlendirmekte, Rebia kabilesi ise, —Ramazan’ın dokuzuncu ay olduğu genel kabulüne aykırı olarak— Recep ayını dokuzuncu ay saymaktaydı.¹⁸

Allah Resûlü, dokuzuncusu Ramazan olan on iki aydan oluşan bu sıralamanın Allah’ın koyduğu sisteme mutabık olduğunu anlatmakta ve insanlardan ibadet hayatlarını buna göre oluşturmalarını istemektedir. Bu tamamen Kur’an’ın şu beyanına da mutabıktır: “Şüphesiz Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu Allah’ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize

zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”¹⁹ Diğer bir Kur'an âyeti ise, “Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Her biri (kendi yörüngesinde) belli bir zamana kadar akar gider.”²⁰ derken, bu sistemin geçiciliğine işaret etmektedir. O hâlde Allah'ın belirlediği kanunlar üzere işleyen ve bir süreliğine akıp giden güneş ve ayın hareketlerine göre oluşan zaman, bilinç taşıyan, insanları öldüren ve başlarına felâketler getiren bir varlık olarak nasıl algılanabilir?

İslâm ile gelen yeni anlayışta artık zaman Allah'ın büyüklüğünü ve insanlara verdiği nimetleri hatırlatan bir âyet olarak kabul edilmiştir. “Güneşi ışıklı, ayı da parlak yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için aya birtakım duraklar belirleyen O'dur...”²¹ “Geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yaratan O'dur...”²² “İbret almak veya şükretmek dileyenler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur.”²³ “Gece ve gündüzü birer delil olarak yarattık...”²⁴ “De ki: ‘Baksanıza, eğer Allah, üzerinize gündüzü, kıyamet gününe kadar sürekli kılsa, Allah'tan başka, size dinleneceğiniz geceyi getirecek ilâh kimdir? Görmüyor musunuz?’”²⁵ gibi pek çok Kur'an âyetinde zaman, Allah'ın gücünün ve büyüklüğünün tanınmasına yönelik deliller olarak sunulmaktadır. Yine Kur'an'ın ifadelerine göre Allah, gece ve gündüzü, birer nimet olarak insanların hizmetine sunmuş,²⁶ gündüzleri maişet/çalışma, geceleri de dinlenme zamanı olarak yaratmıştır.²⁷

Zamanda sonsuzluğa uzanırken, dünya ve âhiret şeklinde kurgulanmış çift yönlü zaman kavramının ara kesitine yerleştirilmiş kıyamet olgusu önem kazanmaktadır. Kıyamet âdeti iki değişik zaman dilimine geçişi temsil eden ara bir zamandır. Fakat bu zaman, göz açıp kapayıncaya kadar geçen veya daha kısa bir süre olarak değerlendirilmektedir.²⁸ Bu zaman dilimi kısa bir süre de olsa yüklendiği işlevin büyüklüğü bakımından insanoğlunun gözünde hep sorgulanır ve önemsenir olmuştur. Pek çok hadis, kıyametin kopmasından önce birtakım olumsuzlukların ortaya çıkacağını haber vermektedir. “Fiten rivayeti” olarak anılan ve zaman zaman çeşitli gruplar arasında erken dönem politik mücadelelerin bir tezahürü ve İsrâiliyât tartışmalarının bir uzantısı hâline getirilmek istenen bu alanın fıkri çatışmalarına girmeden, söz konusu hadislerin, insanların kendi elleriyle dünyayı yaşanmaz bir hâle sokmalarına karşı bir uyarı olduğu söylenebilir. Bu sıkıntılı sürecin ardından ise, zamana yön veren ve onu ölçtüğümüz gök cisimlerinin yok olacağı, dünya zamanının sıfırlanacağı anlatılmaktadır. İşte izafi zaman algımızın hakiki ve ilâhî olan zamana geçişini temsil eden bu kaotik zaman aralığı “kıyametin kopması” olarak nitelendirilir. Kur'an'ın zamanın oluşmasına etki eden gökcisimlerine atıfla kıyameti ele alması anlamlıdır: “...İnsan önünü (geleceğini, kıyameti) yalanlamak ister. ‘O kıyamet günü ne zaman?’ diye sorar. Gözler kamaştığı, ay karanlığa gömüldüğü, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan ‘Kaçış nereye?’ diyecektir. Hayır, hiçbir sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.”²⁹

Ebû Hüreyre'den rivayet edilen, “İlim kaybolmadıkça, depremler çoğalmadıkça, zaman kısalmadıkça, herc yani cinayetler artmadıkça ve elinizde mal çoğalıp taşmadıkça kıyamet

kopmaz.”³⁰ hadisi, ıgırından ıkmyı bir zaman algısına kuvvetli bir gönderme yaparak, Kur’an’ın “Kıyametin kopması bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır. şüphesiz Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.”³¹ şeklinde tarif ettiği bu zamandaki kırılma anına ve söz konusu anın ardındaki sonsuz hayata zihinleri hazırlamaktadır. Günümüzde lüzumsuz meşgalelerin artması, ileri teknoloji sayesinde hayatın her bakımdan hızlanması ve küresel bir köy olarak görülen dünyanın herhangi bir bölgesindeki bir olumsuzluğun çok kısa bir zaman sonra internet ve telekomünikasyon şebekesi sayesinde tesirlerini binlerce kilometre uzakta hissettirmesi gibi hususlar, âdetâ hadisın mânâsını izah etmektedir.

Aslında pek çok hadiste ifadesini bulan karışıklıkların, bir döneme mahsus olmayıp her dönemde karşılaşılabileceği, fakat kıyamet öncesindeki olayların sonuçları bakımından daha çok kargaşa ve anarşiye yol açacağı anlaşılmaktadır. Bu rivayetleri, Kur’an’ın kıyamet ahvaline dair aktardığı haberlerle bütünlük içinde okumak en uygun yoldur. Bu çerçevede küresel ısınmadan, doğal kaynakların israfına kadar uzanan tahribat ve dünyanın dört bir yanındaki şiddete yönelik hareketler, diğer özelliklerle beraber Allah’ın insanlar için tayin ettiği zaman kurgusunun kısa ama anlamlı bir parçası olan kıyamete belki de bir girizgâh niteliği taşıtmaktadır. Nihayetinde —bu süreçte yaşanacak olayların keyfiyeti bazı yönlerden tartışmalı olsa da— kıyametin kaçınılmaz olduğu, Kur’an tarafından haber verilmektedir. Zira dünya hayatının belli bir süre sonra sona ereceğine “Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra arşa kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir...”³² gibi pek çok âyet şahitlik etmektedir.

Hız. Peygamber bazı zaman dilimlerinin özel olduğundan bahsetmektedir. Aslında biz, zamanın bizzat kendi varlığından kaynaklanan bir değeri olmadığını bilmekteyiz. Allah Resûlü’nn bu bağlamda haber verdiği özel zaman dilimlerini hikmet boyutu çerçevesinde değerlendirerek, insanlar için günahlarının affına vesile kılınmyı ilâhî ltuf zamanları olarak görmek yerinde olacaktır. Eb Hüreyre’den gelen bir rivayette Allah Resûlü cuma gününden bahsetmekte ve “Onda yle bir an vardır ki şayet bir Müslüman kul namaz kılarken o âna rastlar da Allah’tan bir şey isterse, (Allah) ona dilediğini mutlaka verir.”³³ buyurmaktadır. Diğer bir hadiste ise, Peygamber Efendimiz “zerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür...”³⁴ diyerek haftanın günlerinden birini ve ondaki bir anın değerini yüceltmektedir. Öyle anlaşıyor ki, bu zaman dilimlerinin kutsallığı, Allah’ın onlara yüklediği değere dayanmaktadır. Örneğin Kur’an’ın Ramazan ayında³⁵ ve Kadir gecesinde indirildiği,³⁶ Kadir gecesinin, bin aydan daha hayırlı bir gece olduęu³⁷ Kur’an’da ifade edilmektedir. Hadisler ise Kadir gecesini ihya edenin gemyı günahlarının bağışlanacağını haber vermektedir.³⁸

Benzer şekilde Allah Resûlü,  aylardan Recep ve şâban ayına, bu ayların sonuncusu ve tüm senenin sultanı olan Ramazan’a hazırlayıcı olmaları bakımından değer vermyı ve bu aylarda bulunan birtakım geceleri ise özellikle ibadetle geirmyı. Bu gecelerden biri olan şâban ayının on beşinci gecesiyle ilgili olarak Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır: “Allah Teâlâ, şâban’ın on

beşinci gecesi dünya semasına iner (rahmet nazarıyla bakar) ve Kelb kabilesine ait koyunların kıllarının sayısından daha fazla kişiyi bağışlar.”³⁹ Recep ayı, içinde Regâib ve Mi’rac gecelerini saklarken, Şâban ayı Berât gecesi ile taçlanmaktadır. Böylesi zamanların değerini, Allah’ın insanlara olan bitip tükenmez rahmetine bağlamak en doğru yaklaşım olarak görünmektedir. Allah Resûlü’nün, “Allah’ım! Recep ve Şâban aylarını hakkımızda mübarek eyle, bizi Ramazan ayına ulaştır.”⁴⁰ diye ettiği duanın arkasında da inananları Kur’an ikliminin egemen olduğu Ramazan ayına hazırlama arzusu yatmaktadır diyebiliriz.

Önem atfedilen bazı gecelerin ise, özel bazı olaylarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Söz gelimi İsrâ gecesi, asıl kutsallık ve değerini mi’racın ilk basamağının bu gecede gerçekleşmesinden almaktadır.⁴¹ Bu gecelerde bulunan ortak özellik, insanları dünyevî bağlardan kopararak semavî yüceliklere götüren olayların meydana gelmiş olmasıdır. İsrâ ve Mi’rac gecesinde Hz. Peygamber’in şahsında, insanoğlu Rabbine erişmiş, Kadir gecesinde ise, ilâhî akış tersine döndürülerek semadan insanlığa Kur’an inmiştir.

Hadislerde bu gecelerin önemli olduğu vurgulanmak suretiyle, zaman şeridinde insanlar için tüm yılı kaplayacak olan rahmet menfezleri oluşturulmuş olmaktadır. Dolayısıyla değerli ve kutsal olan bu geceler bağışlanma dileyen insanların, içe dönerek hayatlarını gözden geçirdikleri ve hayatın koşuşturmasından biraz olsun kendilerini soyutlayarak yaratılış amaçlarını sorguladıkları zaman dilimleridir. Aslında insanlar senenin tamamında tüm geceleri değerli görerek ibadet ve tefekküre davet edilmekte; “Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd’a (övgüye değer bir makama) ulaştırsın.”⁴² âyeti bunu dile getirmektedir. Kur’an’ın ilk inen sûrelerinden olan Müzzemmil sûresindeki ilk âyetler de, Hz. Peygamber’e gece kalkmasını ve gelecek vahiy için hazırlık yapmasını emretmektedir. Aynı âyetlerde “Gerçekten gece kalkışı hem daha etkili, hem de söz bakımından daha sağlam (berrak) olur.”⁴³ denilmekte ve geceleyin yapılan ibadetlerin ve edilen duaların, gece uykudan kalkmanın tüm meşakkatine rağmen çok daha tesirli olduğu anlatılmaktadır. Amr b. Abese “Allah’a biri diğerinden daha sevimli gelen zaman var mıdır?” diye sorduğunda Hz. Peygamber’in “Rabbin kuluna en yakın olduğu vakit gecenin son yarısıdır. Eğer o saatlerde Allah’ı zikredenlerden olmaya gücün yeterse, sen onlardan ol.”⁴⁴ şeklindeki cevabını da gece yapılan ibadetlerin daha tesirli oluşu hakkındaki Kur’an ifadeleri ışığında değerlendirmek uygun olacaktır. Nitekim bir başka hadisinde Resûl-i Ekrem “Gece namazını ihmal etmeyiniz. Çünkü o sizden önceki salih kişilerin ısrarla devam ettirdikleri bir gelenektir. Ayrıca o, Allah’a yakınlık sağlar, günahlardan sakındırır, kötülükleri yok eder, vücudu hastalıklara karşı korur.”⁴⁵ buyurmaktadır.

Zamanın her kesitini değerlendirmek inanan bir insan için büyük bir önem arz etmektedir. Kur’an, insanları Allah Resûlü’nün şahsında “Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul.”⁴⁶ şeklinde uyarmaktadır. İbn Abbâs’tan (ra) rivayet edilen bir hadiste ise, Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “İki nimet vardır ki insanların çoğu (onları değerlendirme hususunda) aldanmıştır:

Sağlık ve boş zaman.”⁴⁷ Günümüz insanının bu hadis üzerinde çok düşünmesi gerekmektedir. İslâm, hayatı zamana göre programlamıştır. Dinin direği olan namaz ibadetinin vakitlere bağlı bir ibadet olması, haccın Zilhicce ayına, farz orucun ise Ramazan’a hasredilmiş bulunması, bir yönüyle insanların dünya hayatını belli bir program dâhilinde geçirmeleri hikmetine mebnidir. Allah Resûlü’nün sahâbe efendilerimizden birine “Beş şey gelmeden önce beş şeyin değerini iyi bilmelisin; ihtiyarlığından önce gençliğinin, hastalığından önce sağlığının, yokluğundan önce varlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin ve ölümünden önce hayatının.”⁴⁸ şeklindeki nasihatı de hayatımızda çoğu defa değerini bilmediğimiz şeylere dikkat çekmektedir.

Zamanın bereketlenmesi için Kur’an’ın ve hadislerin belirlediği “zamana bağlı” ibadetleri yerine getirmeli ve zamanın Allah tarafından bize bahşedilmiş bir nimet olduğunu iyi kavrayarak vaktimizi faydalı işlerde harcamalıyız. İslâm büyükleri, zamanı iyi kullanmaları ile bizlere örnek olmuşlardır. Nice peygamberler, âlimler ve örnek şahsiyetler kısa kısa ömürlere insanlığın bütün ömrüne sığmayacak işler sığdırmışlar, güne erken başlamayı bir alışkanlık hâline getirmişlerdir. Bu büyük insanlar günlerini namaz vakitlerine göre tanzim etmişlerdir. Bu âlimlerden biri olan Gazâlî’ye, o kadar kitabı kaleme almayı nasıl bir ömre sığdırdığı sorulduğunda “Bana zaman içinde zaman bahşedildi.” diyerek zamanın kendi hayatında nasıl bereketli hâle geldiğini ifade etmiştir. Oysa insanlardan uzun ömür süren niceleri, hiçbir şey yapmadan bu dünya hayatını terk etmektedirler. Bazıları, Gazâlî gibi, bir ömre sığması zor olan eserler bırakmakta, Serahsî gibi, bir kuyunun karanlığında Hanefî fıkhnın vazgeçilmezlerinden olan Meksûr gibi bir eseri vücuda getirmekteyken, bazıları ise rahat hayatları içinde sadece ömürlerini çarçur etmekle meşguldürler. Ne var ki, insanoğlu, hayatın örgüsü içinde zaten var olması gereken tabî davranışlardan bile kendisini alıkoyabilmektedir. Bu anlamda Allah Resûlü’nün,

“Hayatının bereketli ve ömrünün uzun olmasını isteyen akrabalık ilişkilerine önem vermesi gerektiği”⁴⁹ şeklindeki tavsiyesi de kulak ardı edilmektedir.

Asırların yıllara, yılların haftalara, haftaların günlere, günlerin saatlere, saatlerin saniyelere, saniyelerin saliselere, saliselerin bir âna bölümlendiği ve ölçülebilir hâle getirildiği bir olgu olarak zaman, Allah’ın bir lütfudur. Allah Resûlü’nün duasında ifadesini bulduğu gibi “Gece ve gündüzün getirdiklerinin şerrinden, rüzgârın ve zamanın getirdiği kötülüklerden Allah’a sığınmamız”⁵⁰ ve hayatımızın anlamlı ve bereketli olması için zamanın kıymetini bilerek, her anımızı kulluk bilinci içinde, faydalı işlerle geçirmemiz gerekmektedir.

Kaynak notları

1 Enbiyâ, 21/37.

2 İnsân, 76/1.

3 Hac, 22/5-6.

4 En’âm, 6/164.

- 5 BS6588 Beyhakî, es- Sünenü'l-kübrâ, III, 515.
- 6 Câsiye, 45/24.
- 7 B6181 Buhârî, Edeb, 101.
- 8 Tûr, 52/30.
- 9 MA20747 Abdürrezzâk, Musannef, XI, 362.
- 10 Târik, 86/17.
- 11 Furkân, 25/13.
- 12 T2353 Tirmizî, Zühd, 37.
- 13 Hac, 22/47.
- 14 Furkân, 25/45-47.
- 15 Meâric, 70/4.
- 16 M2290 Müslim, Zekât, 24.
- 17 B3197 Buhârî, Bed'ü'l- halk, 2.
- 18 ŞN11/168 Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim, XI, 362.
- 19 Tevbe, 9/36.
- 20 Lokmân 31/29.
- 21 Yûnus, 10/5.
- 22 Enbiyâ, 21/33.
- 23 Furkân, 25/62.
- 24 İsrâ, 17/12.
- 25 Kasas, 28/72.
- 26 Nahl, 16/12.
- 27 Yûnus, 10/67; Furkân, 25/47; Nebe', 78/10-11; Neml, 27/86.
- 28 Nahl, 16/77.
- 29 Kıyâme, 75/6-12.
- 30 B1036 Buhârî, İstiskâ, 27.

- 31 Nahl, 16/77.
- 32 Ra'd, 13/2.
- 33 M1969 Müslim, Cum'a, 13.
- 34 M1976 Müslim, Cum'a, 17.
- 35 Bakara, 2/185.
- 36 Kadir, 97/1.
- 37 Kadir, 97/3.
- 38 B35 Buhârî, Îmân, 25.
- 39 T739 Tirmizî, Savm, 39.
- 40 ME3939 Taberânî, el- Mu'cemu'l-evsat, Iv, 189.
- 41 İsrâ, 17/1.
- 42 İsrâ, 17/79.
- 43 Müzzemmil, 73/6.
- 44 N573 Nesâî, Mevâkîr 35.
- 45 T3549 Tirmizî, Deavât, 101.
- 46 İnşirâh, 94/7.
- 47 B6412 Buhârî, Rikâk, 1.
- 48 NM7846 Hâkim, Müstedrek, Iv, 341.
- 49 B2067 Buhârî, Büyû', 13.
- 50 MŞ29656 İbn Ebû Şeybe, Musannef, Büyû', 91.

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslâm, 1. Cilt, s. 323-336